

**ГО «МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»**

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНТЕРНАУКА»

Збірник тез наукових праць

**XIV МІЖНАРОДНА НАУКОВА
КОНФЕРЕНЦІЯ:**

**«НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ»**

«28» вересня 2023

**Прага, Чехія
2023**

**ГО «МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»**

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНТЕРНАУКА»

Збірник тез наукових праць

XIV МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ:

**«НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ»**

«28» вересня 2023

Abstracts of scientific papers

XIV INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE:

**«SCIENTIFIC RESEARCH: THE PARADIGM
OF INNOVATIVE DEVELOPMENT»**

September 28, 2023

**Прага, Чехія
2023**

ББК 20
УДК 001
НЗ45

НЗ45

Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку: збірник тез наукових праць XIV Міжнародної наукової конференції (Прага, Чехія, «28» вересня 2023 року) / ГО «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій», 2023. — 42 с.

У збірнику подано матеріали XIV Міжнародної наукової конференції: «Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку».

Матеріали публікуються мовою оригіналу авторської редакції.

Редакція не завжди поділяє думки та погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

При використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2023

© ГО «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій», 2023

© Видавничий дім «Інтернаука», 2023

Організаційний комітет

Коваленко Дмитро Іванович — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Русіна Юлія Олександрівна — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Рамський Андрій Юрійович — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Белялов Талят Енверович — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Скриньковський Руслан Миколайович — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Alexander Buychik — Doctor of Economics, PhD of Social and Political Sciences Supervisor, the European Institute for Innovation Development

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА	6
Гетьман Ольга Олександрівна Стратегія диверсифікації: конфігураційні аспекти і управління конфліктом	6
Єфремов Арсен Олександрович, Бойко Людмила Олександрівна Вплив розвитку штучного інтелекту та автоматизації на зайнятість та ринок праці	8
Єфремов Арсен Олександрович, Дуга Вікторія Олександрівна Роль інноваційних технологій та цифрових рішень в готельно-ресторанному бізнесі	8
Прокопій Дар'я Андріївна Становище жінок на ринку праці України в умовах війни	11
Цимбалюк Ганна Сергіївна Важливість бюджетного управління на підприємстві	14
Швець Олексій Анатолійович, Коваленко Дмитро Іванович Організація бюджетування на підприємстві	17
СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ	20
Падалка Артем Володимирович Парадигма змін соціального діалогу та його ролі в суспільстві у XXI столітті	20
СЕКЦІЯ 3. ПЕДАГОГІКА	22
Обручнікова Наталія Дмитрівна Відкрита освіта в умовах воєнного стану	22
СЕКЦІЯ 4. ПОЛІТОЛОГІЯ	25
Довгенко Дар'я Вікторівна Національний популізм як різновид політичного популізму	25
СЕКЦІЯ 5. ПРАВО	29
Sanchenko Alevtyna General observations on the business and human rights-related provisions of the EU-Ukraine association agreement	29

Павлига Анастасія Вадимівна Правовий аспект використання енергії вулканів як альтернативного джерела енергії.....	33
СЕКЦІЯ 6. ПСИХОЛОГІЯ.....	35
Єфімова Анна Григорівна Інтерсуб'єктна методологія вивчення феномену соціально-психологічної адаптації мігрантів.....	35

Секція 1. ЕКОНОМІКА

Гетьман Ольга Олександрівна
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
м. Харків, Україна*

СТРАТЕГІЯ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ: КОНФІГУРАЦІЙНІ АСПЕКТИ І УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТОМ

Для сучасних умов ведення бізнесу в Україні застосування стратегії диверсифікації стає актуальним питанням. Економічна діяльність пов'язана з постійними ризиками на мікро та макрорівні. У зв'язку з цим, мультивекторність розвитку бізнесу в Україні стає питанням виживання. Це справедливо як для великого, так і для середнього та малого бізнесу. Застосування стратегії диверсифікації передбачає зміну структури підприємства. Структурні перетворення, у свою чергу, викликають конфлікти серед зацікавлених груп. Саме тому, завдання менеджменту організації — керувати конфліктами у процесі диверсифікації в такий спосіб, щоб їх сила збільшувала ефективність вказаного процесу і давала поштовх розвитку новій диверсифікованій структурі підприємства.

Наукове завдання полягає в узагальненні досвіду диверсифікації з метою створення моделі проведення стратегії диверсифікації як перспективи у визначенні школи конфігурації, враховуючи той факт, що саме школа конфігурації розглядає процес побудови стратегії розвитку як трансформаційний [1].

Впровадження стратегії диверсифікації, зазвичай, відбувається у організаціях з дивізіональними структурами чи вони стають такими у процесі диверсифікації за ринковим чи географічним принципами. Відомо що саме диверсифікація понукає організаційні структури до дивізіоналізації, але правильним є й зворотне твердження.

Зацікавлені групи відповідно виникають у зв'язку з новим місцем ведення бізнесу або у зв'язку з випуском нового виду або мо-

дифікації товару. Мету диверсифікації затверджують представники стратегічного апексу структури підприємства [2].

Завдання з управління конфліктом відповідно повстають перед топ-менеджером організації.

Перше завдання — визначити зацікавлені у диверсифікації групи усередині організаційної структури. Друге завдання — змоделювати процес реалізації стратегії диверсифікації з урахуванням керованого конфлікту. Оптимальним перебігом конфлікту є форма змагання, у якій зацікавлений учасник, який проявив себе за чітко окресленими оціночними параметрами, очолює новосформовану структуру. Третє завдання — реалізація моделі з урахуванням поправок на «контакт із дійсністю».

Вирішення питання формування нового структурного підрозділу через конфлікт є потужним мотивуючим фактором з багатьох точок зору. Насамперед у ході реалізації диверсифікаційного проекту стає зрозумілим, хто з претендентів краще справляється із ситуацією в руслі школи навчання. Відомо, що саме школа навчання розглядає процес створення стратегії як той, що розвивається [3].

І тоді саме навчання є виправданим та його результати стають безпосередньо застосовними до розподілу ролей у новій структурі, що пройшла процес диверсифікації. За своєю суттю цей процес подібний до досвіду виробничого змагання з тією різницею, що мотивація у разі змагання між зацікавленими групами має силу мотивації на порядок вище, так як «на карту» поставлено кар'єрне зростання та матеріальний добробут учасників процесу.

Висновок: досвід виробничого змагання цілком застосовний сьогодні всередині організацій, що розвиваються, при застосуванні стратегії диверсифікації з урахуванням підходів шкіл стратегічного менеджменту, а саме, навчання та конфігурації.

Література

1. Мінцберг Г. Анатомія менеджменту. Ефективний спосіб керувати компанією. Київ : Наш Формат, 2018. 408 с.
2. Гетьман О. А. Определение закономерностей между построением организационной структуры и эффективностью работы организации. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2014. № 47. С. 70–76.
3. Avanesova N., Tahajuddin S., Hetman O., Serhiienko Y., Makedon V. Strategic management in the system model of the corporate enterprise organizational development. Economics and Finance. 2021. Vol. 9, № 1. P. 18–30.

Сфремов Арсен Олександрович

здобувач вищої освіти

Херсонського державного аграрно-економічного університету

м. Херсон, Україна

Бойко Людмила Олександрівна

кандидат сільсько-господарських наук,

доцент кафедри підприємництва, обліку та фінансів

Херсонський державний аграрно-економічний університет

м. Херсон, Україна

ВПЛИВ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА АВТОМАТИЗАЦІЇ НА ЗАЙНЯТІСТЬ ТА РИНОК ПРАЦІ

На сьогоднішній день, штучний інтелект (ШІ) відіграє значну роль у багатьох аспектах нашого життя та суспільства в цілому. Системи ШІ можуть використовуватися для вирішення широкого кола задач (кластеризація, моделювання, прийняття рішень, прогнозування та ін.) в сфері економіки, охорони здоров'я, на виробництві тощо. Дослідники наголошують на ефективності машинного навчання під час вивчення іноземної мови, в сільськогосподарських, клінічних, освітніх дослідженнях. Про перспективність штучного інтелекту може свідчити назви Топ-5 компаній, які займаються даною тематикою. За кількістю оформлених патентів ШІ-технології, перше місце займає Microsoft, потім IBM, Samsung, Qualcomm, Google [1, с. 2].

Підприємці в свою чергу, здебільшого перебувають у постійних пошуках підвищення рентабельності власного бізнесу. Маючи доступ до технологій, до дешевої сировини та робочої сили, можна покращити один із пунктів задля зменшення витрат та збільшення прибутків. Для досягнення цієї мети на допомогу приходять автоматизація процесів. Таке ми могли бачити у двадцятому столітті, коли на великих підприємствах і у фермерських господарствах своє застосування знайшли станки, конвеєри та різна автомобільна техніка, що допомогло зменшити витрати на робочу силу і одночасно покращити процеси виробництва і якість різноманітних товарів та послуг.

Зараз же, підприємства вже мають цю технічну складову, однак на виробництво все ще суттєво впливає людський фактор. Людині властиво хворіти, помилятися, втомлюватися, мати нестабільний настрій та бути пригніченим — і, на жаль, це все впливає на якісні показники виробництва. Адже будь-яка особа, можливо, і не навмисно, однак властивими їй емоціями та почуттями може нашкодити виробництву та колективному настрою.

Тому, не дивно, що підприємці бажають знайти новий вихід — зменшити емоційний вплив людини у виробничих процесах. На допомогу в цьому нині приходять розвиток штучного інтелекту та автоматизація. Штучний інтелект та автоматизований пристрій не має емоцій, не втомлюється та не скоює помилок. Такі інноваційні технології також можуть допомогти в ідеалізації процесів, що збільшити якість виготовленої продукції або в наданні послуг.

Вже зараз ми можемо бачити прорив у розвитку цього напрямку — створення чат-боту «ChatGPT», який вмie самовдосконалюватися. На думку журналістів та бізнесменів, ChatGPT стане зручним інструментом для підприємців, які намагаються покращити якість обслуговування клієнтів: чат-бот оброблятиме велику кількість запитів, спілкуватиметься із клієнтами онлайн, надаватиме персоналізовану інформацію та генеруватиме рекомендації на основі їх уподобань.

Ще одна сфера застосування — розробка систем автоматичного заповнення форм [2]. То ж, відповідно, бізнес очікує продовження розвитку в напрямку штучного інтелекту, щоб внаслідок замінити людей на автоматизовані системи, які можуть покращити ведення підприємницької діяльності та зменшити фінансові витрати.

Вже зараз відомо, що світові компанії займаються розробкою нових технологій, то ж в майбутньому можна очікувати появу «розумних» окуляр, «розумних даних», «пересувної» електроніки, «розумних» будинків, дисплеїв без екранів, нейрокомп'ютерні інтерфейси, робототехніку, бездротову передачу енергії, мобільну передачу даних 5G, графену [3; 4].

То ж, можна цілком і повністю передбачити, що нас чекає в найближчому майбутньому впровадження штучного інтелекту та автоматизації виробничих процесів і надання послуг. Підприємці зможуть отримати потенціал до розвитку, нівелюючи людський фактор та зможуть виробляти більш якісний продукт.

Говорячи про майбутнє, також варто вказати на те, що вже є зараз. Штучний інтелект вже перевершує здібності людини в деяких професіях. У сфері охорони здоров'я замінити людей роботами складно, але частину своїх завдань лікар-діагност все ж може

перекласти на новітнє обладнання. Штучному інтелекту простіше оперувати великим масивами даних і працювати з деталями, що значно знижує відсоток помилок під час проведення аналізу. Наприклад, допомогу може надати стартап Zeba Medical Vision — сервіс, призначений для рентгенологів і за допомогою штучного інтелекту вивчає рентгеновські знімки, дає опис та аналізує наявні відхилення.

Штучний інтелект також починають впроваджувати у роботу метрополітенів. Наприклад, він вже управляє потягом у метро Дубая, на одній гілці Нью-Делі, а метро в Копенгагені давно працює завдяки автоматизованій системі контролю.

Розвиток штучного інтелекту також зачепив і таку професію, як банківський аналітик. Для цього потрібні глибокі знання у сфері економіки та фінансів і компетентність у прийнятті різного роду рішень. Робота зазвичай ведеться за шаблоном, то ж її можна довіряти комп'ютеру.

Також вже починає зникати рутинна робота продавця-консультанта. З подібними обов'язками як у людини, прекрасно справляється штучний інтелект, який враховує індивідуальні потреби людини. Наприклад, у мережі Sephora сервіс Color IQ допомагає підібрати консилер і тональний крем, а Lip IQ — помаду.

Здавалося б, що автоматизовані каси самообслуговування — це верх технологій в сфері обслуговування. Однак ні — сьогодні історія зайшла набагато далі і штучний інтелект працює цілком і повністю в магазинах без продавців. Першим ідею просунув Amazon зі своїм Amazon Go — розумні алгоритми бачать, що покупець поклав у кошик (і що повернув на полицю), з чим зрештою вийшов з магазину, і списують суму за чеком з рахунку Amazon або прив'язаної банківської карти. Навіть сканувати на касі нічого не потрібно.

Окрім цих вищеописаних професій, які штучний інтелект вже активно замінює, він також впроваджується у такі професії, як: рекрутер, тренер, оператор кол-центру, музикант і діджей, програміст, ведучий теленовин та журналіст [5].

То ж, очевидно, що через всебічність розвитку цієї технології, на ринку праці невпинно буде збільшуватися безробіття, де навіть освічені люди з вищою освітою можуть бути не потрібними роботодавцям. Однак варто розуміти, що штучний інтелект не може бути абсолютним заміником всіх процесів, тому контроль людини буде зберігатися, проте потреба в людському факторі буде найменшою. Важливо також враховувати етичні та правові питання, пов'язані з використанням ШІ, і розробляти стратегії для ефективного та відповідального використання цієї технології.

Література

1. Шаров С.В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. Українські студії в європейському контексті. 2023. № 6. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Sharov_2023_136.pdf (дата звернення: 09.09.2023)
2. Сокирчук Н. Chat GPT: стрибок у майбутнє чи крок у прірву? Главком. URL: <https://glavcom.ua/techno/hitech/chat-gpt-stribok-u-majbutnjechi-krok-u-prirvu-907356.html> (дата звернення: 09.09.2023)
3. 15 новітніх технологій, якими незабаром буде користуватися кожен. Цікаво знати. Світ цікавих фактів. URL: <https://cikavo-znaty.com/592-15-novtnh-tehnology-yakimi-nezabarom-bude-koristuvatisya-kozhen-html/> (дата звернення: 09.09.2023)
4. Кирилов Ю.Є., Грановська В.Г., Крикунова В.М., Жосан Г.В., Бойко В.О. Цифрова економіка. Криптовалюти : навчальний посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 228 с.
5. Щербань О. Хто кращий: 10 професій, в яких штучний інтелект уже перевершує здібності людини. Investory news. URL: <https://investory.news/xto-krashhij-10-profesij-v-yakix-shtuchnij-intelekt-uzhe-perevershuje-zdibnosti-lyudini/> (дата звернення: 09.09.2023)

Єфремов Арсен Олександрович

здобувач вищої освіти

Херсонського державного аграрно-економічного університету

м. Херсон, Україна

Дуга Вікторія Олександрівна

старший викладач

Херсонський державний аграрно-економічний університет

м. Херсон, Україна

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЦИФРОВИХ РІШЕНЬ В ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

XXI століття стає часом всебічного розвитку інноваційних технологій. Кожна інновація дає людству щоразу нову можливість щодо спрощення суспільного життя та створення більш комфортних умов існування.

Готельно-ресторанний бізнес залишається одним із найбільш динамічних секторів економіки. Власне, він має надзвичайно важливе значення в розвитку громад, оскільки сприяє підвищенню туристичних потоків, росту зайнятості населення та більшої дохідності бюджетів різних рівнів. Тому даний вид бізнесу не залишається осторонь від впровадження новітніх технологій, щоб бути актуальним, затребуваним для клієнтів.

Варто розуміти, що важливість будь-якої сфери бізнесу полягає в актуальності, тому необхідно слідкувати за світовими трендами та тенденціями, які допоможуть утримати постійних клієнтів, привернути увагу та залучити потенційних споживачів, підвищити репутацію компанії. Для прикладу, одним з таких світових трендів є екологізація. Щоб окремому готельно-ресторанному підприємству не залишатися «за бортом», дивлячись на успіхи конкурентів, варто не хехтувати даною соціальною потребою та активно впроваджувати екодружні технології у своїй діяльності [...]. Тому, в екологічних готельних підприємствах встановлене енергоощадне технічне обладнання, засоби гігієни виготовлені виключно з органічних речовин, в номерах не використовується синтетика, постільна білизна з бавовни та шовку, усі страви готуються

з натуральних продуктів, і взагалі такі готелі функціонують за принципом гармонійного сусідства з природою, не забруднюючи навколишнє середовище продуктами життєдіяльності туристів [1].

І власне, головним світовим трендом є впровадження в готельно-ресторанному секторі високорозвинених технологій, адже це приваблює більшість туристів, оскільки надає особливу унікальність закладу гостинності. Ми вже можемо бачити, як готелі намагаються впровадити такі інновації у сфері автоматизації, наприклад:

- електронні системи бронювання та їхні модифікації;
- системи інтерактивного телебачення, комунікацій та розваг;
- WiFi (Швидкісний бездротовий доступ в інтернет);
- система керування електроенергією;
- виносна панель аудіо-, відеознімань, медіахаб;
- дверні замки з радіочастотною ідентифікацією;
- система керування внутрішніми службами готелю;
- прогнозне інноваційне технічне обслуговування;
- інфрачервоні сканери;
- безконтактні платіжні системи;
- сайт чат-ботів;
- голосове керування [2, с. 75].

І це лише низка тих технологічних інновацій, які вже активно впроваджуються в готельному бізнесі, і найголовніше — варто розуміти, що таких новинок ставатиме більше, тому що розвиток технологій в XXI столітті рухається надзвичайно динамічно.

Світ уже бачить, що розвиток технологій є найбільш істотним у сфері штучного інтелекту (ШІ), тому з'являються такі помічники, як ChatGPT, Chatsonic, Microsoft Bing Chat. Також, ШІ почали активно поєднувати із такими сферами життя, як комерція, освіта, екологія та здоров'я, тому у 2024 році ми зможемо побачити нові стартапи від різних компаній всього світу та спробувати на собі їх інноваційні пропозиції. І варто розуміти, що готельно-ресторанний сектор розвиток цієї потужної технології також не омине.

Тому, можна зазначити, що розвиток технологій покращує життя людей і світова тенденція їхнього впровадження — це те, що вже відбувається і буде посилюватися. Готельно-ресторанний сектор не стоїть на місці й активно долучається до різних суспільних трендів і в тому числі до розвитку власної унікальності шляхом застосування різних інновацій. Це дозволяє бізнесу більш чітко орієнтуватися на споживача, створювати для нього комфортні умови та персоналізований підхід при наданні якісних послуг, підвищувати світову туристичну та інвестиційну репутацію та врешті, збільшити прибуток.

Література

1. Машкова О., Дуга В., Пасенко Н. Зелені ідеї Zero Waste & Climate Friendly в HoReCa: українські бізнеси : навч. посіб. / ред. С. Сидоренко. Херсон-Кропивницький : ХДАЕУ, 2023. 55 с. URL: <https://zerowaste.org.ua/2023/09/25/posibnyk-zeleni-ideyi-v-horeca-ukrayinski-biznesy/> (дата звернення: 15.09.2023)
2. Влащенко Н. М. Інноваційні технології у готельному господарстві: навч. посіб. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. 150 с. URL: <http://surl.li/mjuom> (дата звернення: 20.09.2023)

Прокопій Дар'я Андріївна
головний консультант/аспірантка
Національного інституту стратегічних досліджень
м. Київ, Україна

СТАНОВИЩЕ ЖІНОК НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України суттєво відобразилося на економіці нашої держави, а особливо на ринку праці. Адже, втрата людського потенціалу доволі відчутна в країні.

Не дивлячись на те, що економіка поступово намагається відновлюватися, проте таке явище як безробіття на жаль залишається на високому рівні.

В Державній службі зайнятості зазначають, що однією з основних проблем забезпечення потреби роботодавців у працівниках та працевлаштування безробітних є професійно кваліфікаційний дисбаланс та окремі відмінності між попитом та пропозицією робочої сили. При цьому, уже зараз за низкою професій є дефіцит кадрів, тобто — кількість вакансій у базі служби зайнятості суттєво перевищує чисельність зареєстрованих безробітних. Зокрема, ідеться про такі професії: лікар загальної практики, лікар-терапевт, електромонтер тощо. Також суттєво змінилася структура зареєстрованих безробітних за статтю. «Якщо до початку війни у структурі безробітних жінки становили 56%, то сьогодні частка жінок зросла до 71%. Тому виникають певні труднощі з укомплектуванням вакансій за професіями, які є традиційно затребуваними серед чоловіків», — повідомили у службі [1].

В Україні на 1 вересня зареєстрували 108,7 тисячі безробітних. Як передає Укрінформ, про це повідомляє Державна служба зайнятості. За даними ДСЗ, серед 108,7 тис. офіційно зареєстрованих безробітних 78,8 тис. (або 72%) становлять жінки, 29,9 тис. (28%) — чоловіки [2].

На сьогоднішній день, попри велику кількість жінок, які виїхали з-за кордон задля безпеки своїх близьких, а особливо дітей — значна частина, яка залишилася почали опановувати для

себе нові сфери та професії на ринку праці. З початком всезагальної мобілізації чоловіків, багато сфер на ринку праці залишилися без працівників. Тому в сьгоднішніх реаліях, жінки не зважаючи на те, що займаються домашнім господарством, виховання дітей та доглядом за немічними родичами або людьми з інвалідністю намагаються заробляти на життя працюючи паралельно. І тому, жінки для того, щоб забезпечувати матеріально свої сім'ї починають освоювати «чоловічі» професії на ринку праці. Через, що держава має сприяти швидкій перекваліфікації жінок. Адже, персоналу на традиційно «чоловічих» напрямках вкрай не вистачає. Вкрай важливо на державному рівні збільшувати квоту на держзамовленням саме на робітничі професії.

Значний рівень безробіття серед жінок в умовах воєнного стану, швидше за все, й надалі змушуватиме їх шукати неформальну зайнятість без офіційного оформлення трудових відносин, гідної заробітної плати та за відсутності соціальної захищеності. Очікується, що бідність та залежність від соціальних виплат, особливо серед зростаючого числа домогосподарств, очолюваних жінками, збільшуватимуться.

Так, згідно результатів соціологічних досліджень у рамках проекту «Біженці з України: наміри повернутися, вплив на українську економіку та рекомендації щодо державної політики» видно, що жінки більшою мірою змогли пристосуватися та навіть влаштуватися на роботу.

Станом на травень 2023 року в усіх країнах збільшився відсоток біженців, які влаштувалися на роботу в даній країні на повний робочий день. В Польщі цей відсоток зріс з 30% до 42%, у Німеччині — з 8% до 15%, а загалом цей відсоток зріс з 20 до 25%. Частка тих, хто працює, але неповний робочий день, децю знизилась і коливається від 4% в Німеччині до 10% в інших країнах. Разом з тим, частка тих, хто шукає роботу, теж знизилась, але теж незначуще: в усіх країнах близько п'ятої частини від усіх дорослих біженців продовжують шукати роботу. Близько 10% українських біженців продовжують працювати дистанційно на українську компанію [3].

Отже, ситуація посилює тенденцію, що жінки шукатимуть можливості роботи та життя за кордоном. А це, своєю чергою, призведе до подальших утрат людського капіталу. І тому, державі необхідно в майбутньому плані відновлення економіки приділити особливу увагу щодо працевлаштування жінок на ринку праці.

Література

1. Кого найчастіше шукають роботодавці — відповідь Держзайнятості. Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/kogo-nauchastishe-shukayut-robotodavci-vidpovid-derzhzaynyatosti> (дата звернення: 16.09.2023)
2. В Україні на 1 вересня зареєстрували 108,7 тисячі безробітних. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3761625-v-ukraini-na-1-veresna-zareestruvali-1087-tisaci-bezrobitnih.html> (дата звернення: 16.09.2023)
3. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Дослідницька агенція Info Sapiens. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=280> (дата звернення: 15.09.2023)

Цимбалюк Ганна Сергіївна
*кандидат економічних наук,
завідувач кафедри економіки, управління та туризму
Хмельницький інститут МАУП
м. Хмельницький, Україна*

ВАЖЛИВІСТЬ БЮДЖЕТНОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Бюджетування лежить в основі діяльності будь-якої організації, у зв'язку з цим важливо те, на чому ґрунтується, ким і як організований цей процес.

Незалежно від видів діяльності, розміру та позиціонування підприємства на ринку можна відзначити, що правильний план сприяє об'єднанню та згуртуванню колективу, ефективність планів підприємства загалом завжди залежить від збалансованості планів його окремих підрозділів. При цьому чим вимогливіший та авторитетніший керівник, тим ймовірніше досягнення мети.

Систему бюджетного управління на будь-якому підприємстві необхідно вибудовувати, включаючи до неї такі процеси:

- формування фінансової структури та визначення бюджетних повноважень учасників процесу;
- розробка та затвердження бюджетів підприємства (у тому числі розподіл лімітів бюджету за статтями доходів та видатків);
- формування договірних зобов'язань у рамках затверджених бюджетів з урахуванням мінімізації ризиків та забезпечення безпеки діяльності підприємства;
- виконання розрахунків у рамках сформованих договірних зобов'язань та контроль за виконанням бюджетів доходів та видатків та бюджету руху коштів;
- формування повного пакета первинних облікових документів (за доходною та видатковою частиною);
- формування та подання управлінської звітності;
- аналіз та прийняття рішень [1, с. 14].

З урахуванням специфіки діяльності підприємства спочатку необхідно виділити функціональні бюджети. Зробити це можна виходячи з наступних принципів:

- один бюджет описує лише один процес (продаж товарів, доставка товарів і так далі), не повинно залишатися неохоплених процесів;
- наявність бюджету визначено реаліями бізнесу (наприклад, якщо підприємство не отримує доходів від фінансової діяльності, складати бюджет немає сенсу).

Усі бюджети слід виділяти відповідно до фінансової структури. Наприклад, бюджет виробництва загалом по підприємству буде складатися з бюджетів окремих виробничих цехів (або заводів), а всі операційні бюджети надалі складуть генеральний бюджет підприємства з основної діяльності.

Незалежно від виду, бюджет складається з окремих статей. Довідник статей необхідно формувати на основі аудиту всіх господарських операцій підприємства. При цьому слід врахувати такі важливі моменти [2]:

- будь-яка видаткова або прибуткова операція обов'язково повинна мати статтю у бюджеті доходів та витрат, за якою вона може бути відображена;
- за значимістю операцій та питомою вагою у витратах або доходах можливий заклад однієї статті для однієї операції (але, як правило, одна стаття відповідає групі операцій);
- статті бюджету мають відображати реальні потреби бізнесу, тому не варто вносити до довідника статтю із розрахунку на майбутнє;
- ступінь деталізації статей залежить від сум операцій, що відображаються.

Планування має бути орієнтоване на ключові цілі бізнесу. Для кожного конкретного підприємства цілі визначаються ринковими (сегмент та частка ринку), виробничими (структура виробництва, технології, що застосовуються, ресурси), фінансовими (джерела фінансування, можливості для залучення кредитів) та соціальними (задоволення запитів споживачів) факторами. Плани можуть бути сформульовані в якісному та кількісному вираженні, але головне, вони повинні бути повністю зрозумілі менеджменту та відображати орієнтири розвитку.

З позиції практики, узгодження цілей є найважливішим етапом планування, у цьому процесі мають брати участь керівники функціональних напрямків, оскільки мета підприємства згодом перетворюється на цілі підрозділів. Саме у процесі узгодження стратегічних цілей керівники функціональних підрозділів виробляють узгоджені методи вирішення існуючих проблем, оцінюють завдання, аналізують обмеження, можливості та ризики.

Таким чином, складання бюджетів — це колективна праця всіх ключових менеджерів підприємства. Враховуючи, що будь-яка колективна праця має бути організована, фінансовий директор виступає координатором процесу планування.

Література

1. Скоробогатова Н. Є. Бюджетування в управлінні : конспект лекцій. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 155 с.
2. Басюк Т. П. Актуалізація процесу бюджетування на підприємствах харчової промисловості в умовах економіки воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1595/1534> (дата звернення: 05.09.2023).

Швець Олексій Анатолійович

магістр

*Київського національного університету технологій та дизайну
м. Київ, Україна*

Коваленко Дмитро Іванович

кандидат економічних наук, доцент

*Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Бюджетування є важливою частиною управління будь-яким бізнесом, оскільки допомагає визначити мету компанії, напрямки розвитку та плани на наступний період. Досягнення цих цілей бюджетування в підприємстві вимагає належної організації, контролю та управління для забезпечення ефективного виконання бюджету [1].

В сучасних умовах, організація бюджетування на підприємстві є надзвичайно важливою складовою ефективного управління бізнесом. Вона дозволяє підприємству контролювати свої фінансові ресурси, планувати свої дії та визначати пріоритети для досягнення поставлених цілей. Одним з основних трендів в організації бюджетування на підприємстві є використання сучасних інструментів і технологій, таких як хмарні технології, штучний інтелект та аналітика даних. Це дозволяє підприємствам збільшувати точність та швидкість прийняття рішень та мінімізувати ризики. Також слід зазначити, що організація бюджетування повинна бути гнучкою та адаптивною до змін у бізнес-середовищі [2]. Це означає, що бюджет повинен періодично переглядатись та коригуватись відповідно до змін на ринку, внутрішніх процесів та інших факторів, які можуть вплинути на фінансовий стан підприємства.

На рис. 1 представлені основні елементи бюджетування, яке є важливим інструментом управління фінансами підприємства. Бюджетування дозволяє планувати доходи та витрати на певний період часу. Описані основні елементи бюджетування, такі як суб'єкт та

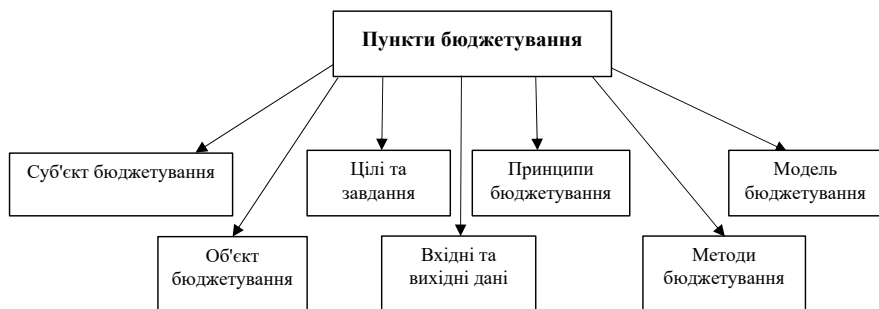

Рис. 1. Пункти бюджетування на підприємстві

об'єкт бюджетування, цілі та завдання, модель бюджетування, принципи бюджетування та інструменти бюджетування. Зазначимо, що ефективне бюджетування є важливим інструментом управління фінансами підприємства, яке дозволяє планувати доходи та витрати на певний період часу.

Серед основних елементів бюджетування можна виділити суб'єкт та об'єкт бюджетування, цілі та завдання, модель бюджетування, принципи бюджетування та інструменти бюджетування.

Суб'єктом бюджетування можуть бути різні рівні управління підприємством, від окремого підрозділу до всього підприємства. Об'єктом бюджетування є доходи та витрати підприємства, а також окремі проекти та програми.

Цілі та завдання бюджетування визначаються залежно від потреб підприємства та його стратегії розвитку. Для досягнення цілей бюджетування використовуються цільові показники та нормативи.

Модель бюджетування визначає спосіб складання бюджету, включаючи періодичність, формат та зміст бюджетних документів.

Принципи бюджетування включають принципи обґрунтованості, комплексності, реалізму, прозорості та контролю.

Інструментами бюджетування є різні методи та техніки, включаючи традиційні методи, такі як бюджет на дохід та витрати, інструменти на основі активності підприємства, такі як АВС-аналіз, а також сучасні інструменти, такі як бюджетування на основі нульової бази та бюджетування за результатами.

Бюджетування дозволяє планувати фінансові ресурси і використовувати їх ефективно, що є ключовим фактором успішної діяльності підприємства. Правильно складений бюджет забезпечує досягнення поставлених цілей та раціональне розподілення ресурсів.

Організація бюджетування допомагає підприємствам планувати свою діяльність на майбутнє, передбачати можливі ризики та зменшувати їх вплив на фінансові результати. У свою чергу, це забезпечує стабільність та розвиток підприємства. Отже, організація бюджетування є надзвичайно важливим елементом управління будь-яким підприємством.

Література

1. Дзюба О. М. Загальні основи організації процесу бюджетування на підприємстві. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 23. С. 618–621.
2. Основи бюджетування : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. За загальною редакцією Л. П. Батенко. Київ : КНЕУ, 2010. 202 с.

Секція 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Падалка Артем Володимирович
аспірант

*Науково-дослідного інституту державного будівництва
та місцевого самоврядування
Академії правових наук України
м. Харків, Україна*

ПАРАДИГМА ЗМІН СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ТА ЙОГО РОЛІ В СУСПІЛЬСТВІ У XXI СТОЛІТТІ

Соціальний діалог в Україні відіграє важливу роль у парадигмі змін у XXI столітті, оскільки сприяє адаптації суспільства до нових викликів і реалізації економічних реформ, а також є важливою складовою суспільно-економічного розвитку країни завдяки втіленню в життя ефективної програми політичної та економічної підтримки щодо відновлення та розвитку країни на основі побудови нових збалансованих трудових і соціальних відносин між усіма учасниками соціального діалогу (партнерства), спираючись на норми права законодавства України і ратифіковані Верховною Радою України правові угоди країн Європейського Союзу [1].

Поступова розбудова громадянського суспільства в Україні призвела до більшої активності громадських організацій та надання їм більш важливої ролі в соціальному діалозі завдяки зміцненню легітимності всіх учасників соціального діалогу, зокрема профспілок і роботодавців, для забезпечення їх ефективного представництва і впливу на прийняття рішень.

Зростання поширення технологічних інновацій призводить до змін у структурі ринків праці та вимагає перекваліфікації працівників. Соціальний діалог може допомогти забезпечити перехід до нових технологій, який відбувається без великих соціальних дисбалансів завдяки розвитку навичок та освіти працівників. Тому

соціальний діалог може сприяти розробці програм навчання та підвищення кваліфікації, що відповідають потребам ринку.

Спроби зміцнити права працівників і створити справедливі умови праці вимагають активної участі профспілок і роботодавців у соціальному діалозі. Тому вдосконалення законодавства, що стосується прав працівників, враховуючи забезпечення справедливої оплати, безпечних і здорових умов праці та можливості брати участь у колективних переговорах, є складовою частиною майбутніх реформ [2].

Процеси економічних реформ в Україні вимагають широкого соціального діалогу для вирішення питань, пов'язаних із приватизацією, податковою політикою, регулюванням ринків тощо, шляхом спільного обговорення та прийняття рішень стосовно економічної політики, зайнятості та підприємництва, що допомагає забезпечити економічну безпеку регіону і країни в цілому.

Підсумовуючи, зазначимо, що соціальний діалог в Україні залишається ключовим інструментом вирішення соціально-економічних питань, забезпечення прав та інтересів різних соціальних груп і сприяння стабільності та розвитку країни у XXI столітті.

Література

1. На базі Комітету з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів обговорили стан та розвиток соціального діалогу в умовах війни. Верховна Рада України: вебсайт. 11.05.2023. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/236372.html (дата звернення: 27.09.2023)
2. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. БД «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14> (дата звернення: 27.09.2023)

Секція 3. ПЕДАГОГІКА

Обручнікова Наталія Дмитрівна
*старший викладач кафедри англійської мови
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій;
аспірант кафедри філософії і освіти дорослих
ЦІПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
м. Київ, Україна*

ВІДКРИТА ОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відкрита освіта в умовах воєнного стану стає важливою умовою для забезпечення загального доступу до освіти. У таких надзвичайних обставинах, коли освітні установи можуть бути обмежені або недоступні, відкрита освіта надає можливість студентам та учням продовжувати свій навчальний процес.

Однією з ключових переваг відкритої освіти в умовах воєнного стану є можливість отримувати освіту віддалено. Інтернет та інші технології дозволяють здійснювати дистанційне навчання, навіть якщо фізичний доступ до навчальних закладів обмежений. Це надає студентам та учням можливість зберігати зв'язок з навчанням та отримувати необхідні знання та навички, навіть у складних ситуаціях. В інформаційно-аналітичному збірнику «Освіта України в умовах воєнного стану» говориться: «Система освіти України опинилася в нових реаліях функціонування, а перед освітніми енеджерерами постали такі питання, які до сьогодні ніхто не вирішував» [3, с. 13].

Крім того, відкрита освіта може надати доступ до різноманітних ресурсів, навчальних матеріалів та курсів з різних галузей знань. Це допомагає студентам і учням вибирати та пристосовувати своє навчання до своїх індивідуальних потреб та інтересів.

Як зазначено у науково-методичному збірнику «Освіта України в умовах воєнного стану»: «Функціонування системи освіти в умовах

воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій» [3, с. 7].

Гнучкість та індивідуалізація стають ключовими аспектами відкритої освіти, особливо в умовах воєнного стану. Відкрита освіта дозволяє студентам вибирати індивідуальні шляхи навчання та надає можливість призначити курси та матеріали, що відповідають їхнім конкретним потребам, інтересам та особистим обставинам. Як зазначено у посібнику «Освітні технології»:» Мета освітнього процесу полягає у реалізації особистісного потенціалу людини, розвитку її творчих (креативних) здібностей, задоволенні потреб особи і суспільства у підготовці компетентних фахівців, конкурентоздатних на національному та міжнародному ринках праці» [1, с. 11].

Умови воєнного стану можуть суттєво відрізнитися для різних студентів. Одні можуть бути обмежені у здійсненні звичайного навчання через фізичні обмеження або доступ до ресурсів. Інші можуть потребувати спеціального навчання або матеріалів, щоб відповідати своїм унікальним умовам. Відкрита освіта відповідає на ці потреби, дозволяючи студентам вибирати предмети, теми та ресурси, які найкраще підходять їхній ситуації.

В статті Валентини Красовської «Інноваційна експериментальна діяльність у системі освіти України в умовах воєнного стану» зазначено наступне: «Варто зазначити, що в цей складний час і самі освітяни стали більш активно вести пошук шляхів вирішення проблем в організації навчання здобувачів освіти. Багато закладів освіти відкрили у вільному доступі платформи зі своїми навчальними матеріалами» [2, с. 55].

Міжнародний обмін знаннями є не менш важливою складовою відкритої освіти, особливо в умовах воєнного стану. Відкрита освіта створює можливість для студентів з українських навчальних закладів обмінюватися знаннями зі світовими колегами та долучатися до міжнародних освітніх ініціатив.

Під час конфлікту або воєнного стану, ізоляція та відсутність можливості фізичної міжнародної співпраці можуть стати серйозними викликами для освітнього процесу. Відкрита освіта вирішує цю проблему, дозволяючи студентам взаємодіяти з однодумцями та експертами з різних країн через віртуальні платформи, онлайн-курси та спільні проекти. Ця можливість сприяє обміну знаннями, розвитку міжкультурного розуміння та розширенню горизонтів студентів, незважаючи на обмеження, пов'язані з воєнним станом.

Отже, відкрита освіта в умовах воєнного стану розширює можливості студентів для міжнародного обміну знаннями, сприяючи їхньому освітньому і культурному збагаченню, підвищуючи рівень інтернаціоналізації та розвитку міжнародних зв'язків.

Висновки. Відкрита освіта стає незамінним інструментом для забезпечення доступу до освіти навіть у важких умовах воєнного конфлікту. Це допомагає зберегти освітні можливості для студентів та учнів, не зважаючи на виклики, пов'язані з війною. Це забезпечує неперервність навчання та дозволяє учням і вчителям залишатися зв'язаними під час конфлікту. Відкрита освіта дозволяє студентам обмінюватися знаннями з колегами з інших країн та долучатися до міжнародних освітніх ініціатив. Це сприяє розширенню горизонтів і підтримує міжнародну співпрацю навіть у воєнних умовах.

Це свідчить про важливість та актуальність відкритої освіти в умовах воєнного стану і підкреслюють її роль у забезпеченні доступу до освіти та підтримці освітнього процесу в ускладнених обставинах.

Література

1. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології : навчальний посібник. К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.
2. Кучер В., Рожнова Т. Застосування інновацій у процесі організації освітнього процесу здобувачів вищої освіти в умовах магістратури. Український Педагогічний журнал. 2023. 3. С. 155–162. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/688/730> (дата звернення: 25.09.2023).
3. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : Науково-методичний збірник / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек», 2022. 140 с.

Секція 4. ПОЛІТОЛОГІЯ

Довгенко Дар'я Вікторівна
*студентка спеціальності «Політологія»
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОПУЛІЗМ ЯК РІЗНОВИД ПОЛІТИЧНОГО ПОПУЛІЗМУ

Демократія як політичний режим, в якому влада перебуває безпосередньо в руках народу, виникла ще в часи Античності. Початок епохи Нового часу ознаменувався поширенням демократичних ідей, таких як влада народу, рівність, виборність, верховенство закону і права тощо як серед тоді сучасної інтелектуальної еліти, так і серед звичайного населення. Сьогодні демократичний режим став для нас режимом «за замовчуванням» у країнах, які вважають себе цивілізованими.

Однак на ґрунті виникнення та поширення демократичного устрою в країнах виникають і інші ідеї та явища, що можуть як покращити, так поставити під удар саму демократію. Одним з таких є популізм.

Популізм виникає одночасно із виникненням демократії. В перекладі з латинської *populus* означає «народ». Тож явище популізму напряму пов'язане із масами: І. Кіянка зазначає у своїй статті, що популізм виникає в Римській імперії та означає «політичну позицію або стиль риторики, який апелює до широких народних мас» [1, с. 25].

Єдиного і конкретного визначення терміну популізму не існує, так як саме явище багатогранне та мінливе, і є універсальним у своєму застосуванні. Також проблема визначення полягає у тому, що поняття популізм не лише є популярним серед науковців, а й серед політиків, журналістів, звичайних громадян тощо. Т. Радь зробив спробу узагальнити найвживаніші варіанти визначень явищу популізм:

- 1) ідейна течія, що відображає масові настрої, прагнення людей;
- 2) політичний рух, який прагне здобути владу для блага усього народу, який виникає в результаті реакції суспільних елементів на стрімкі економічні, соціальні, політичні і культурні зміни з метою реставрації (або адаптації) простих традиційних форм і цінностей;
- 3) певний тип ідеології, що підтримує ідею сильної держави за прямої участі народу в державному управлінні та при цьому враховує національні суспільні традиції, та їх специфічні інтереси;
- 4) різновид поведінки політика, схильність завойовувати популярність, визначити свою громадсько-політичну діяльність, використовуючи прості, зрозумілі населенню аргументи і пропозиції;
- 5) сукупність гасел і дій, а також форм, методів та технологій, що застосовуються політичними діячами з метою здобуття і поглиблення підтримки з боку широких народних мас [2, с. 290].

Популізм постає в різноманітних формах і видах. Однак нас цікавить такий різновид популізму як національний популізм.

Демократія також започаткувала один із важливих етапів нашого суспільства — націєтворення. Націєтворення відбувається як мирним шляхом консолідації народу і еліти єдиною національною ідеєю, так і шляхом боротьби за існування власної нації.

Відповідно виникає націоналізм — ідейна течія та рух, який проголошує націю як найвищу форму суспільної єдності і має пріоритет в питаннях державотворчому процесі. Націоналізм таким чином починає ототожнювати народ із нацією. Як і популізм, націоналізм існує в різноманітних варіантах, які іноді суперечать один одному.

Що ж може поєднувати популізм та націоналізм? Політик-популіст повинен мати ідею, навколо якої він може об'єднати широкі верстви населення, які зачасти можуть належати до діаметрально протилежних світоглядних полюсів. Зазвичай такою ідеєю виступає ідея «справжнього народу» [3, с. 27], який потерпає від еліт, що не помічають потреби народу. Тому популіст починає маніпулювати свідомістю мас, пропонуючи покращення їх становище за рахунок повалення правління старих політичних еліт.

Проте у випадку поєднання популізму із націоналізмом, популісти починають розкручувати тезу щодо національної ідеї як ідеї, що може якнайшвидше та якнайлегше мобілізувати маси навколо популістичного лідера. У ролі «справжнього народу» постає нація, проблеми якої стосуються усіх, хто асоціює себе з нею. Відповідно до цієї національної солідарності протиставляється політичні, інтелектуальні, економічні еліти, які є загрозою для нації.

Як зазначає В. Литвин націонал-популісти звертаються до народу як до представників національної спільноти та вказують на те, що всі негаразди та погане життєве становище — це результат дії зовнішніх ворогів та підступність антинаціональних еліт [4, с. 76].

Зазвичай популярність національного популізму зростає з причини неспроможності політичної системи створити базові громадянські інститути, так як місцеве самоврядування, функціонуючі політичні та громадські структури, які могли б доносити інтереси та потреби до істеблшменту.

Українська дослідниця популізму Т. Прядко надає перелік таких специфічних рис національного популізму:

- дискримінація (політична, економічна, культурна) етнічних меншин;
- утиск прав інших етносів;
- розгляд свободи — як свободи від інонаціонального панування і захист від сильних національних меншин;
- вирішення конфліктів за рахунок посилення репресій і утиску рухів;
- поширення правових і соціальних привілеїв титульної нації;
- жорсткі закони про громадянство та імміграцію;
- прославляння неіснуючої загальнонаціональної єдності тощо [5].

Однак націонал-популісти намагаються не впадати у крайність націонал-патріотизму, тому всі тези щодо захисту цієї ж нації, її мови, культури, історії — лише непогане прикриття для отримання та утримання влади.

Популізм мав би стати рухом, що міг би доносити до правлячих еліт думки звичайних громадян — як це уявляли давні римляни. Натомість став способом отримання влади завдяки маніпулюванню болючими темами виборців. Націоналізм може акумулювати як творчу, так і руйнівну силу нації. Однак разом все це може призвести до поганих наслідків, не лише для політичної системи та державного устрою, а й для життя людей, які можуть не опинитись серед тих, кого прийняли як представника нації.

Література

1. Кіянка І. Б. Популізм як феномен політичного життя. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2013. Т. 21, Вип. 23 (4). С. 24–29.

2. Т.Радь. Теоретичні засади популізму. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. 2009. Вип. 13. С. 289–293.

3. Темелкуран Е. Як втратити країну. Сім кроків від демократії до диктатури. пер. з англ. І.Возняка. Х. : Віват, 2019. 240 с.

4. Литвин В. Популістські партії у структурі модерних партійних систем країн Центральної Європи: порівняльний аналіз. Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. 2012. № 2. С. 69–77.

5. Прядко Т.П. Національний популізм як засіб політичної боротьби. PARADIGM OF KNOWLEDGE. 2015. № 3(6). URL: <https://naukajournal.org/index.php/Paradigm/article/view/486> (дата звернення: 25.09.2023)

Секція 5. ПРАВО

Sanchenko Alevtyna

*PhD in Law, Senior Researcher,
Chief of the Centre for Advanced Studies and Cooperation on
Human Rights in Economics, Leading Research Fellow
State Organisation “V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9001-7564*

GENERAL OBSERVATIONS ON THE BUSINESS AND HUMAN RIGHTS-RELATED PROVISIONS OF THE EU-UKRAINE ASSOCIATION AGREEMENT

The conclusion in 2014 and almost a decade of realisation of the EU-Ukraine Association Agreement (hereinafter — Association Agreement) [1] prove that the EU and Ukraine share the common European values based on the principles that unify the world’s free nations: democracy, the rule of law, and respect for human rights. As established by the Treaty on European Union, “The Union is founded on the values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities. These values are common to the Member States in a society in which pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between women and men prevail” [2].

The Association Agreement is aimed to develop and improve the mutually advantageous for sustainable development economic, social, financial, civil, scientific technological and cultural cooperation and covers the issues of relevant conditions for business and investment,

for companies' establishment and operation, for labour, provision of services and capital movements.

Following the European Commission Communication on the Inclusion of Respect for Democratic Principles and Human Rights in Agreements between the Community and Third Countries of 1995 [3], the European Parliament resolutions of 2010 on corporate social responsibility in international trade agreements [4] and of 2011 on the future European international investment policy [5], the “human rights” and “corporate social responsibility (CSR)” clauses are implemented in the EU-Ukraine Association Agreement and arise commitments. The business and human rights (hereinafter — BHR) issues, fundamentally featured by the United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (hereinafter — UNGPs) of 2011 [6], are generally and specifically embedded in the Association Agreement. The overall analysis and a collection of BHR-related parts prove the human rights basics of the EU-Ukraine economic relations framed by the Association Agreement.

The content of five of its Titles — from II to VI — is of relevance to the BHR issues in a bigger or smaller scope, having correspondence to various UNGPs' Pillars and their specific provisions. The Title IV. “Trade and Trade-Related Matters” establishing the Deep and Comprehensive Free Trade Area of the Association Agreement is of the most BHR-relevance. Implementation of this Title IV is directed at the economic integration and is an instrument of systemic Ukraine's reforms in trade and economic spheres, a powerful stimulus for its economic growth, modernisation and further integration with the EU. It comprises the Ukraine's and the EU commitments in concern to the National treatment and market access for goods (Chapter 1), Trade remedies (Chapter 2), Technical barriers to trade (Chapter 3), Sanitary and phytosanitary measures (Chapter 4), Customs and trade facilitation (Chapter 5), Establishment, trade in services and electronic commerce (Chapter 6), Current payments and movement of capital (Chapter 7), Public Procurement (Chapter 8), Intellectual property (Chapter 9), Competition (Chapter 10), Trade-Related energy (Chapter 11). These chapters tackle various human rights in economic relations, including those of vital importance when it comes to ensuring human rights to safe consumption of products of animal and plant origin (Chapter 4) or protection of human rights in the context of unpatentable inventions like processes for cloning human beings, processes for modifying the germ line genetic identity of human beings, or uses of human embryos for industrial or commercial purposes as mentioned in Article 221

“Protection of biotechnological inventions” (Chapter 9). The Title IV includes also four particular chapters that are determinative for all the Chapters named above: Chapter 12 “Transparency”, Chapter 13 “Trade and sustainable development”, Chapter 14 “Dispute settlement”, Chapter 15 “Mediation mechanism”.

Objective analysis of incorporation of the BHR-related provisions in the Association Agreement is important to provide the Ukrainian decision-making authorities and business entities with the general vision of the Ukraine’s commitments before the EU in concern to application of the UNGPs and concurrent implementation of the relevant rules and standards on BHR of the International Labour Organisation, Council of Europe and Organisation of Economic Cooperation and Development. It is expedient for the optimum political and legal decisions to ensure Ukraine’s progress in this area in the process of the further Association Agreement realisation, the targeted work for Ukraine’s accession to the EU and effecting of the Ukraine’s Sustainable Development Goals in the course of the current martial law and the post-war recovery. For Ukraine, cooperation with the EU and its support on the BHR-standards implementation is beneficial as the EU is one of the world’s leaders in the BHR domain due to its advanced policy, relevant mandatory and secondary legislation.

Literature

1. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part (OJ L 161, 29.5.2014, p. 3–2137). Current consolidated version. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014A0529%2801%29-20221025> (date of access: 24.08.2023)

2. Consolidated version of the Treaty on European Union — Title I Common Provisions — Article 2, OJ C 236, 7.8.2012. P. 17–17. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/art_2/oj (date of access: 24.08.2023)

3. European Commission Communication on the Inclusion of Respect for Democratic Principles and Human Rights in Agreements between the Community and Third Countries of 23 May 1995 COM(95)216 final. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/750dbfcf-9d45-4cbe-a39e-847a02403a0f/language-en> (date of access: 24.08.2023)

4. European Parliament resolution of 25 November 2010 on corporate social responsibility in international trade agreements (2009/2201(INI)) OJ

C 99E, 3.4.2012. P. 101–111. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2010-0446_EN.html; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52010IP0446> (date of access: 25.08.2023)

5. European Parliament resolution of 6 April 2011 on the future European international investment policy, (2010/2203(INI)) OJ C 296E, 2.10.2012. P. 34–40. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011IP0141> (date of access: 25.08.2023)

6. UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations ‘Protect, Respect and Remedy’ Framework, endorsed by the Human Rights Council in its resolution 17/4 of 16 June 2011. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guiding-principlesbusinesshr_en.pdf (date of access: 26.08.2023)

Павлига Анастасія Вадимівна

аспірантка

*кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

м. Одеса, Україна

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГІЇ ВУЛКАНІВ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ

Протягом останніх десятиліть людство стикається з ростучою необхідністю у енергії та активно шукає альтернативні джерела для задоволення своїх вимог. Зміна клімату, зниження запасів природних ресурсів та прагнення до сталого розвитку роблять актуальним пошук нових способів виробництва енергії. Одним із потенційних варіантів є використання енергії вулканів, яка може стати важливим джерелом відновлюваної енергії.

Вулкани — це природні джерела тепла та енергії, що виникають внаслідок виверження магми та газів з надр Землі. Вони можуть відігравати важливу роль у генерації електроенергії та забезпеченні теплових потреб людства. Хоча використання вулканічної енергії вже має деякі успішні приклади, такі як геотермальна енергія, воно залишається малодослідженою та вимагає глибокого аналізу.

Геотермальна енергія базується на використанні тепла, що виділяється з глибини Землі через вулканічні породи. Глибоко внутрішні температури планети створюють тепловий потік, який може бути використаний для нагрівання води та створення пари. Ця пара потім використовується для руху турбін, які генерують електроенергію.

Технологія використання магми для енергії полягає в термальному перетворенні тепла, виділеного внаслідок замерзання розплавленої магми. Зігріта магма може використовуватися для нагріву робочого рідини, яка знаходиться у тепловому циклі. Ця робоча рідина перетворюється на пару, яка в свою чергу спрямовує турбіни для створення електроенергії.

Використання магми для енергії включає в себе технічні виклики через екстремально високі температури та умови роботи. Однак ця

технологія може мати значний потенціал для виробництва стійкої електроенергії, оскільки магма є надзвичайно енергетичним джерелом.

Ісландія вважається лідером у використанні геотермальної енергії. Велика частина електроенергії та тепла, яке використовується для опалення будинків та тепличних комплексів, здобувається за допомогою геотермальних джерел. Це призвело до зниження викидів CO₂ та зменшення залежності від імпорту вуглеводнів [1].

Використання енергії вулканів як альтернативного джерела енергії вимагає не тільки технічного знання, але й належного правового регулювання для забезпечення стійкого та відповідального розвитку. В міжнародному контексті, необхідно враховувати можливість перетину кордонів при видобутку та трансграничних наслідках. Питання співпраці, обміну досвідом та координації правових заходів можуть бути розглянуті на міжнародних форумах.

Забезпечення сталих екологічних стандартів є ключовим в аспекті правового регулювання. Норми повинні враховувати вплив видобутку енергії на природні ресурси, біорізноманіття та водні ресурси. Правовий контекст повинен забезпечувати здоров'я та безпеку людей, які працюють на вулканічних об'єктах. Забруднення повітря, води та інші фактори повинні бути контрольовані та мінімізовані.

Правовий контекст також повинен визначити, як розподіляються доходи від використання вулканічної енергії. Питання власності ресурсів та участь уряду та приватних компаній можуть бути вирішені через законодавство.

Майбутні дослідження можуть вимагати міждисциплінарного підходу, об'єднуючи знання з геології, технологій, екології, енергетики та інших галузей для досягнення найкращих результатів. Подальший розвиток вулканічної енергії може сприяти сталому розвитку, зменшенню впливу на довкілля та забезпеченню енергетичної незалежності.

Дослідження здійснене в межах виконання проекту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання» за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України (Договір про виконання наукового дослідження і розробки за рахунок грантової підтримки 74/0360 від 01.05.2023)

Література

1. Надточей К. Альтернативна енергія в Ісландії та її розвиток. URL: <https://alternative-energy.com.ua/uk/alternativna-energiya-v-islandii-ta-ii-rozvitok/> (дата звернення: 27.08.2023).

Секція 6. ПСИХОЛОГІЯ

Єфімова Анна Григорівна

аспірантка

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

м. Київ, Україна

ІНТЕРСУБ'ЄКТНА МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ

Адаптація мігранта — це процес активного пристосування його психіки та поведінки до умов нового соціокультурного та соціально-психологічного простору приймаючої країни, що опосередкований особливостями цього простору. Це не лінійний процес, від відрізняється кризовими та латентними станами, залежить від безлічі чинників, серед яких виділяють дві основних групи: зовнішні (особливості середовища) та внутрішні (особистісні якості, властивості, процеси).

Процес соціально-психологічної адаптації мігрантів проходить у двох вимірах: соціально-психологічна адаптація до найближчого соціально-психологічного простору, яким є інші мігранти та представники служб, що взаємодіють з ними, та соціально-психологічна адаптація до більш широкого соціально-психологічного середовища, представленого соціокультурним простором приймаючої країни. Вочевидь, ці два процеси протікають одночасно, але гетерохронно.

Інтерсуб'єктний підхід до вивчення процесу соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів дозволяє вивчати обох учасників процесу адаптації та їх взаємовпливи для більш глибокого розуміння феномену адаптації мігрантів. Ключовим поняттям у цьому підході є поняття суб'єктності, яке потрібно окреслити окремо.

Суб'єктність це система психологічних особливостей людини, яка проявляється у засвоєних та актуалізованих вміннях досягати поставлених цілей, управляти, контролювати й оцінювати процес і результат своїх дій; зіставляти й оцінювати свої можливості

з об'єктивними вимогами, умовами та завданнями життєдіяльності в цілому; опановувати свої психічні процеси, поведінку, професійну діяльність й життя загалом.

Іншою ознакою суб'єкта, як вказують наукові джерела, є цілісна, інтегральна активність, у тому числі у взаємодії з іншими людьми та соціальними утвореннями як із суб'єктами.

Т.Гурлеєва вказує на основну здатність суб'єкта — перетворювати себе та оточення. Вказана здатність надає можливість актуалізувати або надбати нові якості та властивості для гармонізації життєдіяльності [1].

Якщо узагальнити, суб'єктність — це активна позиція людини по управлінню, контролем, оцінці своєї поведінки та діяльності, своїх можливостей та розвитку, свого життя та перетворенню себе і середовища.

Питанням є як взаємодіють два суб'єкти, яке складає ядро інтерсуб'єктної парадигми у вивченні процесу соціально-психологічної адаптації.

В.Москаленко зазначає, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія — це не проста інтеракція, а процес взаємної згоди людей приймати впливи один на одного за умов, що вони ставляться до себе і до іншого як до автономного, суверенного суб'єкта активності і як до цінності [3].

Тож ми вважаємо, що соціально-психологічна адаптація це двосторонній процес: для гармонійного його протікання необхідно, щоб не тільки соціокультурне середовище впливало на особистість, але й сама особистість впливала на нього, а це можливо, якщо існують внутрішні та зовнішні передумови інтерсуб'єктної взаємодії між ними.

Зазначене взаємне пристосування має результатом створення умов для глибоких особистісних змін людини, що адаптується, реалізації її потреб, цілей, цінностей, і для зміни самого адаптаційного соціокультурного простору. Для мігрантів така взаємодія з метою взаємного пристосування створює можливість самореалізації, а адаптована особистість сприяє збагаченню нового соціокультурного середовища.

З точки зору інтерсуб'єктного підходу, важливим аспектом вивчення феномену соціально-психологічної адаптації буде висновок про те, що цей складний діалектичний процес супроводжується взаємними трансформаціями та створенням інтерсуб'єктного адаптаційного соціально-психологічного середовища. Надання мігрантом суб'єктності новому соціокультурному середовищу є умовою формування інтраіндивідуального соціально-психологічного простору як

суб'єктивної реальності, в якій тією чи іншою мірою представлене об'єктивно існуюче соціально-психологічне середовище. Міра такої представленості визначає міру адаптованості мігранта до даного соціокультурного середовища приймаючої країни.

Література

1. Гурлеєва Т. С. Суб'єктність як основа особистісного розвитку взаємодіючих учасників освітнього процесу. Освітній простір в контексті гуманістичної парадигми: психологічні пріоритети сучасності : збірник наукових праць. За ред. С. Д. Максименка. Київ, 2020. С. 40–52.
2. Леонова І. М. Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців в Україні. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. № 4 (29).
3. Соціально-психологічні проблеми становлення суб'єкта економічної соціалізації : монографія / [Т. В. Говорун, Н. М. Дембицька, І. К. Зубіашвілі та ін.]; за наук. редакцією В. В. Москаленко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012.
4. Психологія міграції : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. М. Слюсаревський, О. Є. Блинова; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Кіровоград : Імекс, 2013. 242 с.

**ГО «МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»**

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНТЕРНАУКА»

Збірник тез наукових праць

**XIV МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ:
«НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ»**

«28» вересня 2023

Прага, Чехія

Видано у авторській редакції

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22

Контактний телефон: +38(044) 222-5-889

E-mail: info@international-science.com

<http://international-science.com>

<http://inter-nauka.com>

Підписано у друк 30.09.2023. Формат 60×84/16

Папір офсетний. Гарнітура UkrainianSchoolBook.

Друк на дуплікаторі.

Тираж 100. Замовлення № 435.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві ТОВ «Центр учбової літератури»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції:

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.